

Jak powstawał teatr grecki?

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Prezentacja multimedialna](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Robert R. Chodkowski, *Teatr grecki*, tłum. I. Sławińska, Lublin 2003, s. 67–77.

Teatr Dionizosa, Ateny

Źródło: Andrzej Otrębski, dostępny w internecie: commons.wikimedia.org, licencja: CC BY-SA 3.0.

Teatr bywa nazywany świątynią sztuki. Choć brzmi to nieco pretensjonalnie, takie określenie do pewnego stopnia oddaje, czym był teatr w starożytnej Grecji. Większość historyków kultury antycznej zgadza się, że przynajmniej na początku przedstawienia wiązały się z kultem Dionizosa, greckiego boga wina i płodności, miały więc charakter religijny. Ateńczycy, udając się do amfiteatru, szli niejako do świątyni. Jak wyglądała ta przestrzeń? Czym różniła się od naszych budynków teatralnych?

Twoje cele

- Dokonasz analizy i interpretacji fragmentu tekstu *Teatr grecki* Roberta R. Chodkowskiego.
- Wyjaśnisz przeznaczenie poszczególnych części budowli, jaką był amfiteatr grecki.
- Opisziesz związki między starożytnym teatrem a sferą religijną.

Przeczytaj

Początki dramatu

Początki dramatu łączy się zazwyczaj z antyczną Grecją, chociaż badacze historii teatru wskazują na obecność prób dramatycznych także w starożytnym Egipcie. Jednak pierwszy potwierdzony historycznie występ przypada na około 490 r. p.n.e. – widzowie w Atenach ujrzeli wówczas *Błagalnice Ajschylosa*. Ponad 150 lat później powstała *Poetyka* – dzieło, w którym jego autor, *Arystoteles*, wyjaśniał genezę dramatu i teatru. Podał tam, że ich źródłem były obrzędy związane z kultem Dionizosa, czyli boga płodności, dzikiej natury i wina. Według mitów bóg ten odkrył właściwości najważniejszego dla Greków napoju. Miał go zalecać podczas swych wędrówek, które odbywał po Europie i Azji, m.in. uciekając przed niechętną mu boginią Herą, która pałała do niego nienawiścią, ponieważ był synem jej męża Zeusa ze śmiertelniczką. Dionizos nie wędrował sam, towarzyszył mu orszak złożony m.in. z *satyrów* i bachantek tańczących w religijnej ekstazie (ich nazwa wywodzi się od imienia „Bachus”, jakim również określano Dionizosa).

W Atenach kult Dionizosa objawiał się głównie podczas świąt nazywanych Wielkimi i Małymi Dionizjami. Zwłaszcza w trakcie tych pierwszych (organizowanych w marcu lub kwietniu) już w VI w. p.n.e. zaczęto wychwalać boga za pomocą śpiewów i tańców. Wśród pieśni na jego cześć szczególne znaczenie miały *dytyramby*, które wykonywał śpiewający i tańczący chór, prowadzony przez *koryfeusza*.

Duże znaczenie miała wprowadzona do tych obrzędów innowacja dokonana przez *Tespisa*. Zaproponował on, by z chóru wyłonić tzw. odpowiadacza (gr. *hypokrites*), czyli pierwszego aktora. Dzięki temu podziałowi ról powstał dialog. Podobno także Tespis wpadł na pomysł wyposażenia aktora i chóru w maski sceniczne.

Agon

O to, by święta Dionizosa były jak najokazalsze, zadbał *Pizystrat*, wybitny polityk ateński, który jako tyran (jedynowładca) zarządzał miastem przez ponad 30 lat. Właśnie on, dążąc do zdobycia przychylności mieszkańców Aten, sprowadził do miasta Tespisa. On też rozbudował *Partenon* na *Akropolu*, wreszcie postarał się, by Wielkie Dionizje stały się okazałym świętem państwowym. W ich trakcie ostatnie trzy dni wypełniały przedstawienia teatralne

odgrywane w teatrze Dionizosa u stóp Akropolu.

Rozwój teatru nie wynikał z aktywności samego Pizystrata. Duże znaczenie mieli choregowie. Byli to wyznaczani przez państwo bogaci obywatele Aten, którzy finansowali przedstawienie. Choć wiązało się to z dużym wydatkiem, bo choreg pokrywał koszty wyszkolenia chóru złożonego z co najmniej kilkunastu osób i wykonania kostiumów, nie było przypadków uciekania od tego obowiązku: należał on do powinności obywatelskich i religijnych. Zwycięstwo autora (także występującego w przedstawieniu, głównie jako koryfeusza), nad którym choreg sprawował opiekę, przydawało splendoru także jemu, dlatego ateńscy bogacze chętnie stawali do agonu, czyli konkursu.

Konkurs polegał na prezentacji przedstawień przez trzech autorów wskazanych przez władze miasta. Już sam wybór do tej trójki postrzegano jako znaczące wyróżnienie, ale szczególnym powodem do chwały było zdobycie pierwszego miejsca.

Każdy z twórców poddawał pod osąd publiczności **dramat satyrowy** oraz trzy **tragedie** – składały się one na **tetralogię**, która początkowo tworzyła zamkniętą całość, natomiast od czasów **Sofoklesa** mogła odnosić się do różnych mitów. Przedstawienia, poprzedzone obrzędami ku czci Dionizosa, rozpoczynały się po wschodzie słońca. Wiele tysięcy widzów obserwowało grę chóru oraz aktorów – najpierw (za sprawą Tespisa) był to jeden aktor, później Ajschylos wprowadził drugiego, a Sofokles – trzeciego. Po wystawieniu wszystkich sztuk dziesięcioosobowy sąd ogłaszał wynik konkursu, wywołując żywiołową reakcję tłumu, który wcześniej (okrzykami, tupaniem czy oklaskami) oceniał przedstawienia i próbował wpłynąć na werdykt.

Dionizos – wyobrażenie na rzymskiej mozaice z Antiochii (II–III w.)

Źródło: domena publiczna.

Partenon na Akropolu, Grecja, zdjęcie współczesne

Źródło: Steve Swayne, dostępny w internecie: commons.wikimedia.org, licencja: CC BY-SA 2.0.

Słownik

episkenion

(gr. *epi* – nad) budynek, zazwyczaj drewniany, stojący na dachu *skene* i odgrywający w przedstawieniu miejsce akcji; przed nim znajdował się *proskenion*

dramat satyrowy

jeden z gatunków antycznego dramatu, pochodzący z pieśni o charakterze komediowym (a nawet obscenicznym), wykonywanych przez chór przebrany za satyrów

dytyramb

(gr. *dithýrambos*) podniosła pieśń, pierwotnie wykonywana przez kilkudziesięcioosobowy chór śpiewający na cześć Dionizosa, a kierowany przez koryfeusza, który rozpoczynał pieśń; z czasem dytyramby przestały być tematycznie związane z kultem Dionizosa

koryfeusz

(gr. *koryphé* – szczyt, wierzchołek) przewodnik chóru w antycznym teatrze, wykonawca najtrudniejszych partii śpiewanych

orchestra

(gr. *orcheomai* – tańczyć) plac otoczony przez amfiteatr i mający zazwyczaj kształt koła, na którym tańczył i śpiewał chór

parodos

przejście pomiędzy orkestrą a theatronem, przez które wchodził i schodził chór

proskenion

(gr. *pro* – przed) przedscena, znajdujące się za orkestrą podwyższenie, na którym występowały aktorzy

satyrowie

w mitologii greckiej należące do orszaku Dionizosa leśne demony – bogowie płodności przedstawiani jako istoty o mieszanej budowie (górną część – ludzką, dolną – zwierzęcą)

skene

przylegający do orkestronu budynek, w którym przechowywano rekwizyty, a aktorzy mogli zmieniać kostiumy

tetralogia

(gr. *tetra* – cztery, *logos* – słowo) zbudowane z czterech części (dramatu satyrowego oraz trzech tragedii) widowisko teatralne ułożone przez jednego autora; cykl czterech utworów literackich lub muzycznych

theatron

(gr. *theomai* – przyglądam się) otaczające orkestrę miejsce dla widowni, najczęściej usytuowane na wzgórzu

tragedia

(gr. *tragos* – kozioł; *ōdē* – pieśń) gatunek dramatu obejmujący utwory, które przedstawiają konflikt między dążeniami wybitnej jednostki a siłami wyższymi, np. prawem nadanym przez bogów, losem czy fatum; konieczność wyboru między równorzędnymi wartościami jest źródłem tragizmu

Prezentacja multimedialna

Polecenie 1

Obejrzyj prezentację przedstawiającą dzieje teatru Dionizosa w Atenach. Wykonaj notatkę poświęconą budowie amfiteatru.

Polecenie 2

Wyjaśnij, w jaki sposób twórcy teatru dbali o to, by widzowie nie mieli problemów z odbiorem sztuki.

Kliknij, aby uruchomić w trybie pełnoekranowym.

*Muzyka wykorzystana w prezentacji: Patric Ussher, *Song of the butterflies – Harp Version*, licencja: Artlist.io

Sprawdź się

Tekst do ćwiczeń

” Robert R. Chodkowski

Teatr grecki

Historia teatru greckiego jako budowli to przede wszystkim dzieje teatru Dionizosa. W tym teatrze były przecież wystawiane prawie wszystkie zachowane do naszych czasów tragedie oraz wszystkie komedie. [...] Nie znaczy to jednak, że przed jego powstaniem nie było przedstawień.

[...] W pierwszym etapie rozwoju przedstawień, gdy pięćdziesięcioosobowy chór sam jeszcze występował przed widownią, [...] musiał już być jakiś rodzaj *orchestry*, to jest prostokątnego lub okrągłego placu [...]. Gdy Tespis wprowadził pierwszego aktora, występował on na stole, [...] ustawionym na skraju *orchestry*, by aktor i [choreuci](#) wzajemnie się nie zasłaniali.

Publiczność stała zapewne wokół tej prowizorycznej *orchestry*. [...] Gdy przedstawienia przeniesiono do miasta, a więc gdy widownia była już bardzo liczna, musiano zmienić warunki przedstawień. Dla widzów [...] ustawiano na [agorze](#) specjalne ławy. Aktor z towarzyszącymi mu osobami występował na podwyższeniu znajdującym się z boku *orchestry*. Dla stworzenia dobrych warunków akustycznych za pulpitem aktora mogła być ustawiana drewniana ściana, która kierowała głos w stronę widowni. W tym prowizorycznym jeszcze teatrze wystawiali swe sztuki poprzednicy Ajschylosa i on sam [...] aż do wspomnianej katastrofy w latach 70

olimpiady (500-497). Od tego momentu rozpoczyna się historia teatru Dionizosa. [...]

W świętym okręgu Dionizosa wzniesiono w VI wieku świątynię tego boga [...]. Ponad nią, w kierunku wzgórza odkryto ślady najwcześniejszej orchestry, która była usytuowana na ziemnym tarasie, a więc wyżej poziomu naturalnego [...] *orchestra* ta miała kształt koła o średnicy 25 m. [...] Na tej *orchestrze* występował chór i najprawdopodobniej również aktorzy do czasu wzniesienia budynku *skene* [...]. Publiczność zajmowała miejsca na stoku wzgórza, stojąc tam lub siedząc.

W drugiej fazie zmiany dotyczyły głównie widowni. Polegały one na tym, że w stoku wzgórza zrobiono tarasy, tworząc rzędy siedzeń dla publiczności. [...] Aktorzy najprawdopodobniej występowali na zarezerwowanej dla nich części *orchestry*, w której centrum znajdował się niewielki ołtarz Dionizosa, zwany *thymele*. *Orchestra*, oczywiście, nadal była miejscem, na którym chór wykonywał swoje ewolucje taneczne wokół ołtarza. [...] W tym wczesnym okresie rozwoju teatru Dionizosa nie było jeszcze stałego budynku scenicznego – *skene* [...], który później jest wspomniany w sztukach jako pałac lub świątynia. [...]

Trzecia faza w historii była dla teatru Dionizosa w V wieku najważniejsza. Jego gruntowną przebudowę rozpoczęto we wczesnych latach [Peryklesa](#) [...]. Najważniejszą innowacją w przebudowywanym teatrze było wzniesienie stałego budynku scenicznego od strony południowej. Aby zrobić dlań miejsce, przesunięto orchestrę o 12 m na północ w stronę stoku [...]. Cofnięcie *orchestry* w stronę wzgórza spowodowało konieczność przesunięcia

niszy widowni. [...] Widownię powiększono także na górze o dodatkowe tarasy, aby zwiększyć jej pojemność. Widzowie siedzieli nadal na drewnianych ławach, a jedynie pierwsze rzędy siedzeń były wykonane bardziej starannie, z kamienia. Były to tzw. *proedrie* [...].

Niektórzy badacze sugerują, że budynek sceniczny [...] był [...] wzniesiony z drewna jako budowla jedno- lub dwukondygnacyjna, w niewielkim oddaleniu od orchestry, tak by pozostawała przed nim przestrzeń na podium, zwana *proskenionem*, na którym występowali aktorzy. Na jego dachu było specjalne miejsce, rodzaj balkoniku, zwany *theologeion* [...], przeznaczone dla pojawiających się i przemawiających bogów.

Fronton budynku scenicznego był wyposażony w jedne lub troje drzwi i jako taki reprezentował zwykle [...] przednią ścianę pałacu lub świątyni. [...] W niektórych sztukach wewnątrz budynku rozgrywały się zdarzenia, których dramaturg nie chciał lub nie mógł ukazać widzowi w oglądach bezpośrednich. W życiu realnym służył on jako garderoba i rekwizytornia. Tu aktorzy mogli przygotować się do występów i ewentualnie zmieniać kostiumy i maski, jeśli grali różne role w tej samej sztuce.

Między budynkiem scenicznym i *proskenionem* z jednej strony, a widownią z drugiej z obydwu kierunków prowadziły *eisodosy* [...], w starszych opracowaniach zwane *parodosami* [...], czyli przejścia, którymi najpierw widzowie mogli wejść do teatru, by zająć miejsca, a następnie, już w toku przedstawień, tędy wchodził chór, wykonując swoją pierwszą pieśń, zwaną *parodosem* [...].

W tym teatrze, przypomnijmy, miały miejsce przedstawienia sztuk Ajschylosa, Sofoklesa i Eurypidesa [...]. Do naszych czasów jednak właściwie nic z niego nie pozostało, ponieważ podjęta w IV wieku przebudowa, zachowując wprawdzie prawie bez zmian ogólny plan teatru, spowodowała usunięcie starych drewnianych konstrukcji i zastąpienie ich kamiennymi. [...] Wspomniana przebudowa dokonana została z inicjatywy słynnego mówcy i polityka w jednej osobie, Likurga Ateńczyka, który w latach 338–326 sprawował kontrolę nad finansami w Atenach.

[...]

Widownia była podzielona na trzynaście segmentów pionowych, zwanych *kerkides* ([...] czółenka tkackie), ze względu na swój kształt przypominający wydłużone trójkąty. Czternaście przejść między nimi umożliwiało dotarcie do wyznaczonego miejsca siedzącego. Przyjmuje się, że miejsc tych było od 14 do 17 tysięcy. [...] Pierwsze rzędy [...] były przeznaczone dla dostojników państwowych i ważnych gości zagranicznych. [...] Centralne miejsce tego rzędu zajmował tron kapłana Dionizosa.

W centrum nowej *orchestry* nadal znajdował się ołtarz *thymele*, służący tak do ofiar, jak również jako punkt centralny, wokół którego tańczył chór.

Źródło: Robert R. Chodkowski, *Teatr grecki*, tłum. I. Sławińska, Lublin 2003, s. 67–77.

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Ćwiczenie 2

Ćwiczenie 3

Ćwiczenie 4

Ćwiczenie 5

Wyjaśnij, jakim celem służył budynek zwany *skene*.

Ćwiczenie 6

Wyjaśnij, dlaczego teatr Dionizosa miał bardzo duże znaczenie dla rozwoju teatru starożytnego.

Ćwiczenie 7

Czy starożytny teatr był miejscem przeznaczonym dla elit społecznych? Odpowiedź uzasadnij.

Ćwiczenie 8

Czy grecki teatr można nazwać świątynią? Napisz tekst, w którym przedstawisz swoją opinię na ten temat.

Praca domowa

Zostań przewodnikiem po teatrze Dionizosa. Napisz tekst, w którym w obrazowy sposób przedstawisz wygląd tego obiektu.

Dla nauczyciela

Autor: Marta Kulikowska

Przedmiot: Język polski

Temat: Jak powstawał teatr grecki?

Grupa docelowa:

III etap edukacyjny, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń:

1) przetwarza i hierarchizuje informacje z tekstów, np. publicystycznych, popularnonaukowych, naukowych;

4) określa wpływ starożytnego teatru greckiego na rozwój sztuki teatralnej; rozumie pojęcie katharsis i charakteryzuje jego rolę w kształtowaniu odbioru dzieła;

II. Kształcenie językowe.

1. Gramatyka języka polskiego. Uczeń:

1) wykorzystuje wiedzę z dziedziny fleksji, słowotwórstwa, frazeologii i składni w analizie i interpretacji tekstów oraz tworzeniu własnych wypowiedzi;

III. Tworzenie wypowiedzi.

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

4) zgodnie z normami formułuje pytania, odpowiedzi, oceny, redaguje informacje, uzasadnienia, komentarze, głos w dyskusji;

11) stosuje zasady poprawności językowej i stylistycznej w tworzeniu własnego tekstu; potrafi weryfikować własne decyzje poprawnościowe;

12) wykorzystuje wiedzę o języku w pracy redakcyjnej nad tekstem własnym, dokonuje korekty tekstu własnego, stosuje kryteria poprawności językowej.

IV. Samokształcenie.

1. rozwija umiejętność pracy samodzielnej między innymi przez przygotowanie różnorodnych form prezentacji własnego stanowiska;

5. dokonuje krytycznej selekcji źródeł;

9. wykorzystuje multimedialne źródła informacji oraz dokonuje ich krytycznej oceny;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;

- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej.

Cele operacyjne. Uczeń:

- dokona analizy i interpretacji fragmentu tekstu *Teatr grecki* Roberta R. Chodkowskiego;
- wyjaśni przeznaczenie poszczególnych części budowli, jaką był amfiteatr grecki;
- opíše związki między starożytnym teatrem a sferą religijną.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- z użyciem e-podręcznika;
- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- mapa myśli;
- dyskusja.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Nauczyciel prosi uczniów o zastanowienie się, z czym kojarzy im się teatr grecki. Zadaniem uczniów jest przygotowanie mapy myśli, która będzie zawierała znalezione w różnych źródłach informacje o: początkach teatru, jego budowie, głównych

twórcach. Mapa myśli może być przygotowana w grupach na dużym arkuszu papieru, tak aby podczas lekcji móc jeszcze uzupełnić ją o brakujące informacje.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel udostępnia uczniom e-materiały i wprowadza ich w temat lekcji, wskazując na wywodzenie się teatru greckiego z kultu Dionizosa.
2. Nauczyciel wraz uczniami ustala cele zajęć i kryteria sukcesu.

Faza realizacyjna:

1. Uczniowie samodzielnie zapoznają się z treścią sekcji „Przeczytaj”. Następnie, pracując w grupach, uzupełniają mapę myśli rozpoczętą w domu o brakujące informacje.
2. Uczniowie przechodzą do sekcji multimedialnej. Nauczyciel za pomocą rzutnika pokazuje całej klasie prezentację multimedialną. Uczestnicy lekcji w parach pracują nad wykonaniem poleceń 1 i 2 z tej sekcji. Chętne osoby odczytują swoje notatki.
3. Nauczyciel inicjuje dyskusję na temat tego, czy współcześnie teatr jest równie popularny jak dawniej w Grecji. Uczestnicy zajęć wymieniają się poglądami, podając argumenty w dyskusji.
4. Uczniowie dzielą się na cztery grupy. Każda wykonuje wskazane przez nauczyciela ćwiczenia z sekcji „Sprawdź się”. Reprezentanci grup prezentują odpowiedzi, pozostałe zespoły i nauczyciel komentują.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel zadaje uczniom pytania podsumowujące:
 - Dlaczego teatr bywa nazywany świątynią sztuki?
 - Skąd wywodzi się antyczny teatr?
 - Jak wyglądała antyczna przestrzeń teatralna?
2. Nauczyciel ponownie odczytuje temat lekcji i inicjuje krótką rozmowę na temat spełnienia kryteriów sukcesu.
3. Uczniowie wieszają uzupełnione mapy myśli w widocznym miejscu w klasie.

Praca domowa:

1. Zostań przewodnikiem po teatrze Dionizosa. Napisz tekst, w którym w obrazowy sposób przedstawiś wygląd tego obiektu.

Materiały pomocnicze:

- Allardyce Nicoll, *Dzieje teatru*, Warszawa 1974.
- Juliusz Kleiner, *Istota utworu dramatycznego*, w: *Problemy teorii dramatu i teatru*, wybór i oprac. Janusz Degler, Wrocław 1988.
- Robert R. Chodkowski, *Teatr grecki*, Lublin 2003.

Wskazówki metodyczne

- Prezentacja multimedialna może służyć za podsumowanie lekcji.